

Joan Solà
La meravellosa traducció de *L'Odissea*, de Carles Riba
XIV Tallers de Llengua i Literatura Catalanes, 6.II.2010

Referències mínimes

Jordi Malé: *Carles Riba i la traducció*. Lleida: Punctum & Trilcat 2006.
Jaume Medina: *Carles Riba (1893-959)*. Barcelona: PAM 1989. 2 vol. / "L'hexàmetre i el díptic elegíac en la poesia catalana", *Els Marges* 14 (1978): 3-30.
Jordi Cors i Meya: "L'hexàmetre homèric adaptat a la mètrica catalana en la versió de Carles Riba de l'*Odissea*", *Faventia* 20/2 (1998): 219-217. / "Troballes expressives i opcions discutibles en la versió ribiana de l'*Odissea*", *Faventia* 9/2 (1987): 5-39.
Eduard Valentí: *Els clàssics i la literatura catalana moderna*. Barcelona: Curial 1973.
Carles Miralles: *Homer*. Barcelona: Empúries 2005.

Odissea 1919. Barcelona: Catalana. 3 vol.
L'Odissea 1948. Amb gravats d'E.-C. Ricart: Barcelona: [Societat Aliança d'Arts Gràfiques]. // 1953 Barcelona: Alpha. // 2001 Barcelona: La Magrana.

AM = DCVB C = Coromines F = DGLC 1932 [-] = No és a F 25.93 = p. de 2001 + lín. de cant.

1. L'hexàmetre

1a **Xx(x) Xx(x) Xx(x) Xx(x) Xxx Xx** [clàusula heroica; dàctil Xxx, espondeu Xx]

Clàusula heroica: *llàgrima viva* d'ulls] *clars, Atenea* *negre navili*

Cesura penthemímera: femenina (versos 1, 2, 7, 8), masculina (3-6, 9, 10).

Prohibides seqüències xxx (3 àtones), XX (2 tòniques). Solucions:

- accent secundari ('): *es càptingueren de l'àpat*

- eliminació d'un accent: *per tal que a Zeus pare*

Inici d'hexàmetre: amb X (difícil en cat.: articles, preposicions, conjuncions). Solucions:

- anacrusi o base fora de còmput: *er]rà després que de Troia* (vers 2)

- accent secundari: *dè molts pobles veié les ciutats* (vers 3)

1b **Invocació** 19.1-10

1 Conta'm, Musa, aquell home || de gran ardit, que tantíssim
2 errà, després que de Troia el || sagrat alcàsser va prendre;
3 de molts pobles veié || les ciutats, l'esperit va conèixer;
4 molts de dolors, el que és ell, || pel gran mar patí en el seu ànim,
5 fent per guanyà' el seu alè || i el retorn de la colla que duia;
6 mes ni així els companys || no salvà, tanmateix desitjant-ho,
7 car tots ells es perderen || per llurs mateixes follies,
8 els insensats! que les vaques || del Sol, el Fill de l'Altura,
9 van menjar-se; i el déu || va llevar-los el dia en què es torna.
10 Parla'ns-en, filla de Zeus, || des d'on vulguis, també a nosaltres.

1c els cenyidors i els vels i les teles d'abric llustroses 109.38
I ella mateixa hi posà un mantell i una túnica esplèndida 140.443
I l'enviaré a Esparta i a Pilos sorrenca 25.93 [*¿incomplet?*]

2. Lèxic no mariner, sinonímia, derivats i compostos, frases

Lèxic no mariner

2 Tota vegada, les nits, les bleixava, de grat o per força,
dins l'espluga balmada amb la que, ell no volent, el volia 97.154
[*bleixar* "intr. Alenar" F; *balmat* "buit de dins" F]

- 3 I quan amb Jasió la ben rullada Demèter,
al seu ànim cedint, es va unir d'amor i de colga 96.126
- I, quant a ell, dormia al bell fons de la casa alterosa,
on la muller mestressa va fer-li el llit i la colga 62.402
- Fou al vestíbul que Ulisses diví la colga va fer-se.
Hi va estendre una pell de bou sense [...].
I Eurínome, un cop gitat, va tirar-li a sobre una manta 324.1-4 [-]
[*colga* 'jaç de fusta', 'gira del llençol' AM 1950]
- 4 em demanes d'on som, i jo ara vaig a esbrinar-t'ho 53.78
Oh ancià, ens has fet el report per brins, com esqueia 60.331
[“separar els brins (d’una planta) e. *el moresc / el safrà* || Pervenir a conèixer la veritat
(d’una cosa) cercant-la fins a descobrir-la” F]
- 5 [...] tots els que havien fugit d’una mort espadada 23.11
[‘extremament rost’ *Una muntanya* F]
- 6 Els pretendents, els invites a esparpallar-se, cada home / a casa seva 31.274
[“v. tr. Escampar, espargir, esbandir. *La pluja esparpallada pel vent*” F]
- 7 i una greu rebostera portava el pa i va servir-lo,
junt amb moltes viandes, contenta donant de la serva 122.179 [-]
I la intendentia, que doni sopà' al foraster del que serva 122.169
[¿'restes, reserva?'; *fer serva* 'reservar-se' AM 1959]
- 8 És el fill de Laertes [...].
Jo l'he vist dins una illa, vessant ufana de llàgrimes 81.556
[‘pompa, ostentació | gran verdor i frondositat en les plantes' F]
- 9 car la maror runyia batent la seca ribera 105.402 [-]
[‘grunyir, bramular' AM 1959]
- 10 **Sinonímia**
a malgrat meu, a desgrat de, a despit de 78.462, 52.27, 85.565
amanir, dreçar 'preparar' 52.31, 140.435
barrejar, esvair 'destruir' 53.83, 54.129
col.lotge, aplec, assemblea 85.677, 133.202, 134.237
de reng, de renglera, de rengle 78.439, 77.407, 81.580
glatir, delir-se 23.15, 24.48
terrera, conrera 24.49, 36.407
surt del salobre el Vell de la Mar [...] / [...] / i, quan ha *eixit*, s’allonga [...] 76.400-02
Dins, s'adossaven al mur uns setials, *banda i banda* 120.97 | pateix afanys en una illa / a *banda*
i *banda* banyada 24.48 | les columnes / llargues que tenen la terra i el cel a *banda i a*
banda 24.54
- 11 **Derivats i compostos**
agenç 142.491 [-]
i com rotava el *beverri!* 156.374
les foques, *crions* de la Bella Marina 77.403 [-]
No et tudarà tanmateix, encara que molt ho *deleja* 103.341 [-]
I els humans moridors damunt *la gleva espeltera* 51.437 [-]
[*espelta* mena de blat F]
llindera 130.80 'llindar' [-]
jo us faria més llarg *recont* d'infortunis ‘reconte, explicació’ 124.216 [-]
turmellgraciosa 103.333, *esborra-nissagues* 136.310, *esquenavinclat* 138.375

És ja temps que sortim i ens anem a provà' en els certàmens [...].
S'aixecà Cimdenau i Promptenmar i Lavoga,
Nauxerà i De la Popa, Del Rem i amb ell De la Riba,
D'Altamar i Proé' i Corredor, fill d'Embarcanavilis,
i Doblemar, el fill de Moltzelleny-Mestredaixa 131.101-115

12 Frases

De fullam, n'hi havia tou a *balquena* 107.483 'en abundància'
li maten / bens a *folcats* 25.92 | degollant-me / xais a *folcats* 74.320 'en abundància' [-]
baixà a l'alterós tresor del seu pare[,] / ample, on hi havia or i bronze estibat a *rimelles* 47.337
[-] (ni F ni AM ni C; *rima, rimer* F = *rima, rimer, rimera* AM 'munt, pila'; "Tal com un vent
furiós traboca una rima de palla / seca i els brins esbarria 104.368)
i fonyaven / *d'aire* dintre les piques, a quina seria més llesta 110.92 'amb delit' [-]
jo *faria curull* de dolor 102.302 [-]
i *surt a llengua* del pare [...], / per si te'n parla algun dels mortals 31.281 'a preguntar'
[donar llengua d'alg. cosa a algú 'informació' F]

3. Llicències, innovacions

13 Llicències

es delectaven [...] / *seguts* en pells de bous 25.108
era *encar* joveneta 37.430
Per ella una gran '*nomenada* / prou s'està fent 41.125
on és ton destí que et '*lliberis* 103.345
Però el cert és que la mort, a tothom *comú*, ni els déus poden / fer-la enllà 57.235
quatre pells de foca, que totes / eren *recent* escorxadades 77.436
i entre els déus eternals sorgí una riassa. / *Sol* Posidó no reia 137.344 'només' [-]
ens demanes d'on som, i jo ara *vaig a* esbrinar-t'ho 53.78
I un herald *anà pel* cantor divinal 129.47 'anà a buscar'

per 'per a': per aquests semblant la mort i la parca 42.165 | vés-te'n a fer prediccions pels teus
fills 43.178 | tot no seria alegria per la muller 45.249
-ència, -òria monosil·làbics: Els qui la meva mare cerqueu amb tanta *insolència*, / de moment
delitem-nos sopant, i no hi hagi *cridòria* 35.368

14 Innovacions

fent per guanyà' el seu alè || i el retorn de la colla que duia 19.5 | i Proé' i Corredor 131.114
car no hi ha ningú que no tingui un nom entre els homes, / vil que se sigui o noble, d'ençà
mateix que es va néixer 143.554-5 [Una de les construccions més difícils del llibre]
seria escaient a *cad'un* mullerar-se 44.207
no fos que [...] el seu hoste / es desganés del festí, fet cap entre gent tan superba 26.134
Ella amb Telèmac anava portant els llums, la serventa / que l'estimava més, i l'havia nodrit
criatura 37.434
car no hi havia ports on cabre-hi navilis, ni rades 105.404
[la roba] Quan l'hagueren rentada i fet neta de tota sutzura 110.94

4. Nivells de llenguatge

a) Col·loquial

- (i) *doncs*: Quan hagueren libat [...], / doncs llavors Atenea i Telèmac [...] / desitjaven tots dos tornar a la nau 60.342
- (ii) *que*: Mort que el tingué, oferí als argius el convit funeral 59.309 | pobre petit, que què se sap ell de treballs ni de juntes! 89.818 | un home de seny botaria, / que ara es trobés aquí, davant de tanta vergonya 30.228
- (iii) *Parataxi, aposició, el·lipsi*: I l'enviaré a Esparta, i a Pilos sorrenca, / per saber del retorn del seu pare, si res sent a dir-ne 25.94 | per portar-ne qui sap quines herbes corsecadores / que ens tiraria al vi, i amb això, nosaltres ben llestos 47.328

- (iv) **Coordinació:** ja que, veieu, no hi ha qui d'Ulisses tingui memòria, / dels seus pobles sotmesos, i els era un pare benigne 44.234 ['i això que, malgrat que'] | sí, et donaré una cratera forjada; i és tota de plata, / [...] / I és una obra d'Hefest, i va dar-me-la el rei dels sidonis 82.615
- (v) **Relatiu:** Feren la prova llavors de la lluita a palmell, que s'hi bleixa 131.127 | Hi ha, però, un altre fitó que a ningú s'ha acudit de tirar-hi 349
- (vi) **Tematitzacions / dislocacions**
Ítaca... no hi trobaries carreres amples ni prada: / és cabrera 82.605
Ells, una cosa els importa: la lira i el cant 28.159
Unes, Telèmac, ets tu que en ton cor hauràs de pensar-les, / i altres, un numen voldrà inspirar-te-les 52.25
no et retindrà si no vols; això, que Zeus pare ens en guardi! 127.320
- el que és X** [Funció pragmàtico-discursiva tematitzadora ≈ *pel que fa a*]
molts de dolors, el que és ell, pel gran mar patí en el seu ànim 19.4
ara, el que és gaire més temps, allunyat del país dels seus pares / no ho estarà 29.203
sí, el que és abans, devia la casa aquesta ser rica 30.232
i, el que és en l'endemig, no pateixi més dany ni misèria 123.198
- (vii) **Altres recursos més propis de la llengua oral**
Perquè sovint, i tant! ell i jo ens reuníem 29.208
Són uns pretendents que la mare, poc ella volent-ho, / m'escometen 39.50
s'hi juguen el cap [...] devorant per la força / l'habitatge d'Ulisses 44.237
Zeus me'n guard [...] de permetre / que de la vora meva us n'anéssiu 60.346
Guaita, fill de Nèstor 67.66
I a tu mateix, val a dir que et plau [...] / [...] de portar sobre el cos roba neta 109.60
I ell esquivava la parca, bo i tan odiat d'Atenea 79.501
Tant com un mestre d'aixa que sap què cosa és l'ofici 100.249
Penèlope [...] / [...] baixà de la cambra on s'estava, / no pas sola, que amb ella seguien dues cambres 34.329
però [...] Ulisses / es deleix per veure no fos sinó el fum que s'enfila 24.57

b) Elevat, solemne

- (i) **Fórmules**
Crònida, pare nostre, senyor suprem dels que imperen 24.45 = 25.81
Tal va dir ella, i el cor generós se'ns deixava convèncer 199.28
i, fent sentir la veu, li digué paraules alades 26.122
Quan es mostrà en el matí, amb dits de rosa, l'Aurora 38.1
qualsevol dels mortals que ara mengen blat a la terra 134.223
- (ii) **li'n, la hi, li ho**
Difícil seria de refusar-li'n el préstec 85.651
Doncs la cambrera Filo va dur-la i a mà va posar-la-hi 69.128
car un herald li ho contà 85.677
- (iii) **Arcaïsmes, etc.**
Ou-me tu, Posidó 52.54

5. Versos interessants: rodons, sonors... / Figures / Descripcions

I agafà la llança [...] / feixuga, llarga, massissa, amb la qual subjuga les regnes 25.100
[regna 'brida' → cavall]
[Telèmac] va encaminar-se a l'aplec [...], / no pas sol, que dos gossos com dos llampecs el seguien; / i era divina la gràcia que en ell va difondre Atenea 38.10
negra, la sang s'escolà, i fugí dels ossos la vida 64.456
i allí va matar-lo / havent dinat, com qui mata un bou de cap a la gripia 80.534
L'Alba, del llit on dormia al costat del noble Titonos, / va llevar-se, als eters per portar la llum, i als qui moren 93.1

I el xaloc i el migjorn van xocar, i el ponent de mal aire / i el mestral, que és fill de l'atzur i el gran mar
arrodola 102.295

li suscità una onada l'August que sorolla la terra, / paorosa, revessa, fent sostre, i de ple va colpir-lo
104.366

i va flingar arriant; i hi hagué un esbufec de les mules 110.83

i una aigua hi corria, / viva, de sota, a bell raig, per fer neta la roba més bruta 110.87

I ara trotaven a pler i ara anaven a pler d'ambladura 117.320

eren a casa per fi, escapats de la guerra i de l'ona 23.12

Filla, quina paraula et fugí del clos de les dents! 24.64

Ja s'aixecava el sol, jaquint l'estany delectable, / cap a la volta d'aram, per il.luminà' els qui no moren /
i els humans moridors 51.435

I, cada cop que el diví cantor de cantar reposava, / ell, eixugant-se el plor, es llevava el mantell de la testa
/ i amb la copa bessona libava als déus en ofrena; / mes, quan llavors començava de nou, i a cantar
l'excitaven / els prohoms dels feacis, pel goig que prenien dels versos, / altra vegada Ulisses,
cobrint-se el cap, sanglotava 130.88

Descripcions

La sortida del Vell de la Mar: 76.399-77.45

L'espluga de Calipso: 94.59-95.74

El prec de Nausica: 109.57

Prec d'Ulisses a Nausica: 112.150ss

L'hort d'Alcíous: 121.114-135